

Profesor Robert Pynsent

(Laudatio při příležitosti udělení ceny Premia Bohemica za rok 2018)

Když mi profesor Kubíček oznámil výsledek rokování poroty udělující letošní cenu Prix Bohemia a hned vzápětí mne požádal o přípravu laudatia pro ceremoniál předávání ceny, popadla mne směs děsu a hrůzy. (Sémantickou analýzu, jaký je vlastně v češtině rozdíl těch dvou označujících a zda náhodou nejde o synonyma, odkazuji stranou s poukazem na pragmatický aspekt, který velí, že výše vyjadřované pocity prostě není možné vyjádřit pouze jedním slovem.) Jak mám vtěsnat do žánru oslavného Laudatia osobu, která je zjevně a prokazatelně nejvýraznějším *enfant terrible* české literárněvědné bohemistiky nejen dvacátého, ale i jednadvacátého století? Jak mám hledat popisně pozitivně hodnotící vyjádření pro celoživotní činnost, u níž není rozlišitelná hranice mezi konstatováním a ironickým odstupem, mezi analytickým uchopením a provokací, mezi konstativem a performativem, abych si pomohl terminologií teorie řečových aktů.

Chvilé děsu a hrůzy se lépe snášejí, má-li člověk možnost se o své pocity podělit. Proto jsem před několika přáteli z oboru, jejichž solidnost nehrozila indiskrétním prozrazením laureáta předem, své úzkosti zmínil. A všichni reagovali zcela identicky: Odvyprávěli historku, kterou s Robertem Pynsentem zažili. Každý jinou, ale všechny se stejným zacílením její katarze. Snad bychom dokázali odlišit v nuancích, že některá představila Pynsenta defetizujícího, jiná demýtizujícího, další dehonestujícího autority, politickou korektnost či takzvaný dobrý vkus. Jako by ono „de-“ bylo jedním z mála klíčů, které se zdají otevírat dveře do světa nepolapitelného a neklasifikovatelného profesora Školy slovanských a východoevropských studií při University College London.

Nemá-li něco profesor Pynsent bytostně rád, jsou to módní trendy a dobově oblíbená témata či termíny, jejichž zvládnutí má prokazovat, že je daný mluvčí „in“ (a i tento výraz sám ostatně byl donedávna módní). Jeho přístup je takřikajíc esenciální a vychází ze „staré školy“, založené na schopnosti produktivně číst, nacházet v textu významy a tyto významy kontextově provazovat s významy jiných děl či jiných kontextových prvků. Přesto se snad nabízí, vrátím-li se k onomu „de-“ jako k pomůcce charakterizující Pynsentův přístup, je vnímat jako strůjce myšlenkových nepokojů, založených na de-mýtizaci, de-konstrukci, de-kontextualizaci. Pynsentův badatelský rozsah je nebývale široký; sahá od Dalimilovy kroniky

až po Petru Hůlovou. Na této široké škále mu však vykryštovala některá témata či spíše tematické trsy, k nimž se vrací opakovaně: kolektivní a personální identita, nacionalismus a vytváření obrazu nepřítele, antisemitismus, podoby a role sexu, typy a role intelektuálů. Jde vesměs o témata, které hlavní proud české literární historie buď odsouvá na okraj zájmu, anebo je opakovaně vykládá fádně, stereotypně a neproduktivně. O témata jakoby povinná, ale v českém prostředí nepopulární či jakoby jednou provždy vyřešená. Pynsentův široký rozhled nejen po české, ale i po světové literární vědě tato témata českému prostředí opakovaně připomíná a nutí, aby byla opětovně vnesena do oběhu a promyšlena od základu jinak. Ne proto, že se ve světě „dělají“, ale proto, že naše domácí přijímaná a omílaná řešení jsou zjevně povrchní a vytvořená kutilským způsobem, který spíš zalepuje díry a líbezňakuje povrch, než aby kladl otázky jdoucí do hloubky. V tomto duchu lze rozumět i Pynsentovu „útok“ na Karla Čapka: Nejde o to, že by nám ho chtěl brát a sundávat z piedestalu, ale jde spíš o údivnou otázku – opravdu je to tak velký autor, když už osmdesát let o něm omíláte víceméně tytéž pochvalné floskule a k žádným zajímavým výkladovým otázkám vás jeho dílo nevede?

A stejně tak lze jmenovat i autory, k nimž se Pynsent opakovaně vrací – Němcová, Zeyer, Marten, Masaryk, Hašek, Havel. Vesměs jde o autory, kteří zaujímají pozici kdesi na předělu, na švu epochy, stylu či dvou či více –ismů. Jde o autory, které nelze dobře kategorizovat, a proto si u nich nevystačíme jen výčtovým popisem jejich díla, ale musíme jim zkonstruovat rámcový kontext, v němž toto dílo bude zajímavě mluvit.

Pynsentovou velkou výhodou je rozhled nejen v oblasti českého písemnictví, ale i v jeho okolí. Studium němčiny na univerzitě v Cambridge i následný čtyřletý výukový pobyt v Kolíně nad Rýnem jej vybavily jazykově i metodologicky, aby byl schopný číst kulturní dění v české kotlině s rozhledem po širším středoevropském kontextu, ale také s inspirací získanou v prostředí britské literární vědy. A zde se myslím naplňuje výsostně role Roberta Pynsenta jako akademicky situovaného zahraničního bohemisty – Místo toho, aby říkal, vy v Česku to děláte dobře a my jsme vám za to vděční, tak nám říká: Děláte to blbě, povrchně, neinspirativně; na širším, mezinárodním poli ten váš výkladový výkon nerezonuje a neobstojí. V někom toto poselství evokuje uraženou ješitnost, v jiném ale může zasít zrno pochybností o stereotypních pohledech, které jen stvrzují a nedovolí vidět dál či jinak.

Robert Pynsent je autorem následujících knih: *Julius Zeyer: The Path to Decadence* (1973), *Conceptions of Enemy: Three Essays on Czech and Slovak Literature* (1988), *Questions of Identity: Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality* (1994), *Sex under Socialism: An Essay on the Works of Vladimír Páral* (1994). *Questions of Identity* vyšla v mírně modifikované podobě v českém překladu pod názvem *Pátrání po identitě* (1996), z dalších monografií, esejí v kolektivních knižních pracích a časopisech pak vznikl český výběr *Ďáblové, ženy a národ. Výbor z úvah o české literatuře* (2008). Osm knih připravil jako editor, u dalších čtyř stál jako spolu-editor. Do kolektivních monografií přispěl úctyhodnými padesáti dvěma studiemi, čtyřicet devět studií publikoval časopisecky. Vzhledem k celoživotní profesi literárního badatele se poněkud stranou dostává i fakt, že byl spoluautorem tzv. Poldaufova *Česko-anglického slovníku*, který hrál klíčovou roli v době vydání (1986), ale který je živý a použitelný dodnes.

Dosah Pynsentova díla nespočívá ovšem jen v jeho kladení znepokojivých otázek českému literárněvědnému prostředí a ve vnímání české literatury a kultury z jiného, širšího a distancí utvářeného kontextu. Z kvantity i kvality jeho psaní, rozprostřeného v horizontu již téměř padesáti let, vyplývá i nepopiratelná služba české a slovenské literatuře a kultuře, kterou svými výklady dokázal vsadit do širokých souvislostí evropského socio-kulturního dění. U řady kolektivních monografií, do nichž přispěl, je zjevné, že kdyby nebyl schopen a ochoten přispět on, zůstala by v nich česká literatura a kultura nezastoupena. A stejná slova respektu a obdivu platí i pro úmornou práci vytváření autorských a jiných hesel z oblasti české i slovenské literatury pro globální slovníkové projekty, ale především pro jeho celoživotní práci pedagogickou na School of Slavonic and East European Studies, University of London, které věnoval úctyhodných třicet osm let.

Že se Robert Pynsent vyprofiloval jako *enfant terrible* v časech, kdy v české literární vědě vládly normalizační marx-leninské výklady, je nejspíš přirozené a očekávatelné. Že si ale pozici všeobecně respektovaného *enfant terrible* dokázal udržet až do věku kmetského, k němuž v rámci stereotypů patří shovívavé porozumění a „vševědoucí“ nadhled, je jevem výjimečným a obdivuhodným. A v mých očích je jedním z důvodů, proč Robert Pynsent jakožto celoživotní strůjce intelektuálních nepokojů po právu získává letošní Cenu Premia Bohemica.

Petr A. Bílek